

Ustreznost določb o gospodarskih kaznivih dejanjih glede na nove pojavnne oblike*

Dušan Požar**

Inkriminiranje in praksa pregona gospodarskih kaznivih dejanj je bila vselej deležna posebne pozornosti strokovnih krogov, družbeno-političnih predstavniških teles in širše javnosti. Ta pozornost je občasno bolj ali manj poudarjena, vendar pa najčešče iz različnih izhodišč, ki pa jih tukaj ne obravnavamo. Kazenske pravnike zaposlujejo številna vprašanja gospodarske kriminalitete, ki bi vsako zase zahtevalo posebno obravnavo. Tukaj se omejujemo samo na eno izmed njih, ki ga z vidika potreb kazenskopravne prakse štejemo za najbolj aktualnega. Gre za vprašanje ustreznosti obstoječih inkriminacij in to v povezavi z nekaterimi novimi pojavnimi oblikami gospodarske kriminalitete. V mislih imamo le tiste inkriminacije, ki se v praksi najpogosteje uporabljajo in ki vselej izražajo nekatera vprašanja iz postavljene teme. To so predvsem nekatera gospodarska kazniva dejanja iz kazenskega zakona SR Slovenije, kot npr. zloraba pooblastil (čl. 132), zloraba položaja ali pravic odgovorne osebe (čl. 133), neupravičena uporaba (čl. 143), iz kazenskega zakona SFRJ pa kaznivo dejanje izdaje nekritega čeka (čl. 172) in kaznivo dejanje kupčevanja z zlatim denarjem, tujo valuto in devizami (čl. 167). V stranski kazenski zakonodaji v tem času ne ugotavljamo nobenih takšnih inkriminacij, ki bi iz navedene vidika terjale posebno pozornost.

1. Novosti v gospodarskih inkriminacijah

Slovenski kazenski zakon (1. 7. 1977) pomeni vsekakor določen napredek v sistematični razvrstitvi gospodarskih kaznivih dejanj v razmerju na dotedanji kazenski zakonik, ki je imel gospodarska kazniva dejanja obsežena v treh poglavjih (zoper gospodarstvo, zoper zasebno in družbeno premoženje, zoper uradno dolžnost).¹ Vse inkriminacije, ki so znane kot gospodarska kazniva dejanja, je zbral v enem poglavju na podlagi skupnega varstvenega objekta, to je družbene lastnine. To varstvo je zamišljeno enotno, tako da se uveljavlja tako v gospodarski kakor v družbeni dejavnosti, odvisno pač od tega, kje delavci združujejo svoje delo oziroma uresničujejo pravico do dela z družbenimi sredstvi. In-

kriminacije, ki so bile v kazenskem zakoniku povezane z inkriminacijami zoper uradno dolžnost, so sedaj oblikovane samostojno in bolj prilagojene gospodarskemu poslovanju. V takšni rešitvi je videti tudi najbolj bistveno razliko med kazenskim zakonom SR Slovenije in kazenskimi zakoni ostalih republik in pokrajin, ki so glede gospodarskih kaznivih dejanj v glavnem zadržale rešitve kazenskega zakonika. Na podlagi objektivnih in subjektivnih meril, ki so v teoriji sicer že dognana, pa so v tem enotnem poglavju inkriminacije še nadalje razvrščene v tri skupine. To omogoča v sodni praksi boljše presojanje pri izbiri ustrezne inkriminacije oziroma pri pravni označitvi teh kaznivih dejanj. V prvo skupino sodijo t. i. splošna gospodarska kazniva dejanja, ki se lahko pojavijo pri vsakem gospodarskem delovanju (npr. nevestno gospodarjenje, zloraba pooblastil, zloraba položaja, poseben primer goljufije, poneverba itd.), v drugo skupino sodijo dejanja s področja prometa blaga in storitev (npr. dajanje prednosti kupcem, krivo merjenje, kršitev predpisov o cenah itd.) in v tretjo skupino dejanja, ki se nanašajo na dobrine splošnega pomena (npr. uničevanje gozdov, nezakoniti lov in ribolov, uničevanje nasadov in gozdov itd.).

Vendar slovenski kazenski zakon glede tega ni uvedel novih inkriminacij v smislu izvirnih prvin ali ravnanj (storitev, opustitev). Je pa mnoge od prej veljavnih spremenil, dopolnil ali kako drugače preoblikoval, zlasti z oženjem vsebine obstoječih in z ustvarjanjem samostojnih opisov (npr. neupravičeno sprejemanje in dajanje daril, nedovoljeno posojanje denarja, zlorabo položaja ali pravic odgovorne osebe itd.). S tem je seveda posegel v vprašanje določitve nove cone inkriminacije, ki jo je pri nekaterih dejanjih zožil, ponekod pa razširil. Ta je npr. pri sedanjem enotnem kaznivem dejanju zlorabe položaja ali pravic odgovorne osebe zožena kriminalna cona za dejanje iz 1. odst. čl. 133, ker je kot znak kaznivega dejanja predpisan nastanek posledice (»večjo škodo drugemu ali huje prekršil njegove pravice«), razširjena pa je za dejanje iz 2. odst. tega člena, ker za dokončanje tega dejanja zadostuje, da je storilec ravnal z namenom pridobitve protipravne premoženjske koristi in ni potrebno, da je takšno korist tudi pridobil. Pridobljena korist v določenem znesku pa je le kvalificirana oblika tega dejanja. Vidno je tudi zožena kriminalna cona npr. pri kaznivem dejanju kršitve predpisov o cenah (»precej višje od predpisane«, po prejšnjem besedilu »višje od pred-

* Za tisk delno prirejen referat za letno posvetovanje Društva za kazensko pravo in kriminologijo Slovenije 27. in 28. februarja 1981 v Kranju.

** Dušan Požar, mag. prava, namestnik javnega tožilca Višjega javnega tožilstva v Mariboru.

¹ Bavcon: Nekateri značilnosti kazenskega zakona SR Slovenije, s. 52.

pisane»), sicer pa so spremembe s tem v zvezi manj opazne in jih je mogoče ugotavljati le z natančno primerjavo zakonskih tekstov. Zato tudi brez ustrezne študije o teh vprašanjih ne kaže dajati zanesljive ocene, predvsem ne o tem, ali se je v celoti gledano cona inkriminacije v novi normativni ureditvi gospodarskih kaznivih dejanj zožila ali razširila.

2. Vprašljivost zahtev po novih inkriminacijah

V teoriji je zastopano stališče, da si noben zakonodajalec ne želi prav posebno ustvarjati novih inkriminacij, ker ima to za posledico razširitev novih prestopkov in prestopnikov.² Takšno stališče izvira iz prepričanja, da kazenskopravna prisila ni primerno sredstvo za urejanje odnosov v gospodarstvu in zlasti ne za odpravljanje njegovih težav. Toda vprašanje širjenja cone inkriminacij, uvajanje novih ter spreminjanje in dopolnjevanje obstoječih postane vendarle pereče z nastankom nekaterih novih oblik gospodarske kriminalitete, ki jih rojeva dinamičnost gospodarskih odnosov in glede katerih včasih bolj ali manj upravičeno ocenjujemo, da jih z obstoječimi inkriminacijami ne moremo ustrezno pravno opredeliti, če nočemo kršiti načela zakonitosti in se odreči metodi interpretacije brez uporabe analogije. Seveda pa je mogoče v vsakem stvarnem primeru postaviti tudi vprašanje, ali gre v resnici za novo pojavno obliko kriminalne dejavnosti v navedenem pomenu, saj se v praksi vendarle največkrat srečujemo z novimi pojavnimi oblikami kot posebnimi izrazi v stvarnosti oživiljene kazenskopravne norme, torej z odnosom med abstrakcijo in dejanskostjo oziroma z vprašanji označitve in privzemanja. Zato je mogoče, da so težnje po novih inkriminacijah bolj odsev tovrstne pravne problematike, ki se stalno pojavlja z dinamiko gospodarskih družbenih odnosov, zaznamovanih z neugodnimi gospodarskimi gibanji in gospodarsko neuravnovešenostjo. Nedvomno imajo pri oblikovanju takšnih teženj določeno vlogo tudi nepopolno odkrivanje te kriminalitete in s tem v zvezi pogosta negotovost kazenskih postopkov glede izida ter tudi pomanjkljiva znanja pri uporabi inkriminacij, ki jih nudi pravo gospodarskih prestopkov in prekrškov. Vendar je tudi res, da pri nas nimamo usklajenih koncepcijskih stališč glede normativne ureditve gospodarskih prestopkov in njihove-

² Bavcon: Dileme in razvojne težnje jugoslovanskega kazenskega prava s. 169.

ga razlikovanja od gospodarskih kaznivih dejanj. To v praksi povzroča težave in deloma tudi vpliva na učinkovitost in doslednost v politiki kazenskega pregona za dejanja gospodarske kriminalitete. Takšno stanje se zlasti izraža v dvomljivih primerih, ko se organ pregona skoraj redno opredeljuje za pregon gospodarskega prestopka in ne za pregon kaznivega dejanja. Teh dvomljivih primerov pa ni malo, saj nastanejo zaradi velikega števila »mejnih« gospodarskih prestopkov, katerih zakonski opisi so večkrat povsem ali pa skoraj identični. Sicer pa je takšna usmeritev pregona tudi izraz težav pri dokazovanju gospodarskega kaznivega dejanja in dejstva, da je kazenska odgovornost za gospodarske prestopke praktično več ali manj objektivizirana.³

Videz novih pojavnih oblik, ki terjajo nove inkriminacije, ustvarja v zadnjem času težave v praksi odkrivanja in procesuiranja večjega števila primerov skupinske in intelektualne gospodarske kriminalitete, pri kateri je vselej v igri po nekaj inkriminacij s prepletajočimi se sestavinami kot posebnimi znaki posamezne inkriminacije. Težave s privzemanjem in z vprašanji steka so namreč tukaj povečane tudi zaradi vprašanj, ki izvirajo iz udeležbe in zaradi opredelitve aktivnih in pasivnih subjektov kaznivih dejanj.

Ocena o tem, ali je nek negativen pojav v gospodarskih odnosih izražen v ravnanju posameznika ali skupine in nov v tem smislu, da ga po vseh pravnih pravilih ne moremo podrediti nobeni izmed obstoječih inkriminacij, je pa vreden kaznivosti, mora biti zaradi tega nujno celostna in odgovorna ter v skladu s sodobnimi spoznanji o možnostih in mejah kazenskega prava. Predvsem pa mora temeljiti na kolikor toliko celoviti in sistematični fenomenološki raziskavi gospodarskih prestopkov, ki pa je za sedaj še nimamo. Izhodišče za pravno določanje novih inkriminacij gospodarske kriminalitete mora tedaj sloneti na vseh spoznanjih, ki so se doslej izkristalizirala in poenotila v naši teoriji v zvezi z določanjem pojma gospodarskega kaznivega dejanja v smislu formalno-materialne zamisli kaznivega dejanja in z njenim bistvenim delom, to je z družbeno nevarnostjo. Poleg tega je lahko kot gospodarsko kaznivo dejanje inkriminirano samo takšno ravnanje, ki je po splošni družbeni oceni nemoralno, kot npr. zloraba položaja, preslepitev in druge podobne negativne dejavnosti,

³ Pihler: Osnovni problemi i mogućnosti deliktno-pravne zaštite društvene svojine, s. 28 in 29.

predvsem pa takšna amoralnost, ki se izraža v prizadevanju prilaščati si družbeni produkt brez dela oziroma bogatiti se na tuj račun, ne glede na to, ali gre za uveljavljanje osebnega ali skupinskega egoizma.⁴ Pri tem pa je seveda nujno, ker gre za najtežje gospodarske prestopke, da iz takšnega ravnanja nastane za družbo nesprejemljiva posledica v obliki nastale škode, pridobljene protipravne koristi ali pa samo v obliki ogrožanja določene pomembne dobrine.

Večkrat so prizadevanja za širjenje in preoblikovanje inkriminacij v gospodarstvu odvisna od razvite in višje moralne ter pravno-politične zavesti subjektov in organov kazenskega pravosodja v razmerju do družbene lastnine kot temeljnega družbeno-gospodarskega odnosa. Poklicna usmerjenost v družbenem varstvu lahko namreč s sredstvi prisile oblikuje dokaj strožja moralnoetična načela od tistih, ki so na splošno v družbi ali njenih delih v veljavi, kar pa je nemalokrat podlaga za izraze subjektivističnih in pragmatičnih pričakovanj v normativnem urejanju gospodarskih prestopkov. Politika inkriminacij, ki bi temeljila izključno na takšnih moralnih merilih, bi po izkušnjah sodeč najbrž lahko nudila samo delne, če že ne škodljive učinke. Kazenskopravne norme lahko imajo predvidene koristne učinke namreč samo tedaj, če pokrivajo najhujše kršitve družbene morale, in zelo slabe učinke ali pa nobenih, če po svoji vsebini preveč odstopajo od njene povprečne stopnje. Vemo pa, da naša družbena in moralna zavest glede družbene lastnine še daleč ne ustreza in zlasti ne tistim družbenim zahtevam, ki so postavljene pred osebe, ki gospodarijo z družbeno lastnino.⁵

3. Potrebne so boljše formulacije

Gotovo je, da so jasne in natančne formulacije v dispozicijah gospodarskih kaznivih dejanj dobra značilnost, ki v mnogočem zožuje napačna razmišljanja o potrebnosti novih inkriminacij ali spreminjanju obstoječih ter jih usmerja k drugi problematiki, ustreza pa tudi načelu določenosti v zakonu kot izrazu načel zakonitosti in pravne varnosti. Večje spoštovanje teh načel se sicer da doseči tudi s kazuistično normativnostjo, toda dinamiki gospodarskih odnosov je mogoče bolje slediti s splošnejšimi dispozicijami. Na drugi strani pa je lahko prevelika splošnost norme

pogost razlog za njeno neučinkovitost, kar nam dokazuje večje število inkriminacij gospodarskih kaznivih dejanj, ki se v praksi ne pojavljajo ali pa zelo redko, ne glede na to, da so za takšno stanje lahko tudi drugi tehtnejši vzroki. Tako se npr., med drugim tudi zaradi pretirane splošnosti, v praksi silno počasi in s težavami uveljavljajo nekatere inkriminacije iz poglavja o kaznivih dejanjih zoper gospodarstvo in enotnost jugoslovanskega trga iz kazenskega zakona SFRJ. Boljši razlagalni učinki se lahko dosežejo tudi s popolnejšo pomensko razlago v samem kazenskem zakonu. Za dispozicijo gospodarskih kaznivih dejanj v kazenskem zakonu SR Slovenije bi npr. ustrezna razlaga nekaterih izrazov kot znakov, ki imajo odločilni pomen pri oblikovanju večjega števila samostojnih ali sestavljenih dispozicij, lahko dala učinkovitejše izide, kot pa jih smemo pričakovati od prakse. Tako ne bi bilo odveč in nikomur v napoto, če bi se vsaj približno določili pomeni izrazov premoženjske oziroma nepremoženjske koristi, škode, uporabe premične stvari in morda še kak drug izraz, ne glede na to, da so nekateri že starejšega izvora in razloženi v drugih pravnih disciplinah in zakonodajnih vejah. Takšna razlaga bi pojasnila stvari zlasti zato, ker so nekateri pojmi v istovrstnih inkriminacijah neenotno uporabljene (npr. »škoda« ali »premoženjska škoda«). Nekatere, četudi večkrat zelo preproste razlagalne težave, bi v praksi odpadle, če bi se pri formulacijah dispozicij upoštevala pravila obeh formalnih razlag, to sta jezikovna in slovnična, in to zlasti v zvezi z opredeljevanjem izvršitvenega dejanja, ki je lahko izraženo bodisi z dovršnikom ali nedovršnikom (npr. »zanemarjati« ali »zanemariti« v čl. 127 KZ SR Slovenije, ali izrazoslovje »kupiti« oziroma »kupovati« valuto v smislu člena 167 KZ SFRJ itd.).

Odgovor na vprašanje, ali lahko obstoječe inkriminacije rešujejo in pokrivajo vse raznolike pojavne oblike gospodarske kriminalitete, ki se nam kot taka kaže v sedanjih gospodarskih razmerah, bi nujno terjal poglobljeno in vsestransko sociološko-pravno analizo in oceno vsake od takih pojavnih oblik, kar pa je v okviru tega sestavka gotovo iluzorno.⁶ Zato v nadaljevanju le bolj nakazujemo nekatere pojave, za katere menimo, da odpirajo pravna vprašanja, ki spadajo v našo temo in ki lahko nudijo določen odgovor na postavljeno vprašanje.

⁴ Bavcon: delo pod opombo 1, s. 52.

⁵ Pihler: Družbena zavest in gospodarska kriminaliteta, s. 17.

⁶ Glej Kobe: Gospodarska kazniva dejanja v veljavnem kazenskem pravu in potrebe po reformi glede na razvoj gospodarskega sistema, s. 258.

4. Uporabnost inkriminacije iz čl. 143 kazenskega zakona SR Slovenije

Tako se zaradi različnih stališč v praksi, posebej v sedanjih razmerah, lahko npr. postavlja vprašanje ustreznega kazenskopravnega varstva rabe družbenega premoženja v okviru člena 143. Kazenskega zakona SR Slovenije, in to v več smereh. Najprej gre sicer za vprašanje kriminalne cone, ki jo določata pojem premične stvari in pojem uporabe, ki sta vsebovana v tej določbi. Po civilnem pravu so namreč premične stvari definirane kot tiste, ki se dajo prestavljati brez poškodbe svoje substance z mesta na mesto. Toda stvari, ki so po svoji naravi premične v smislu navedene definicije, se po istem pravu štejejo za nepremične tedaj, če so organsko ali mehanično zvezane z nepremičnino in se ne dajo odstraniti, ne da bi se poškodovala ali uničila stvar, ki je pritrjena ali na katero je pritrjena. Takšno pojmovanje ima za kazensko pravo pomembne posledice in lahko oblikuje različna stališča. Gre za vprašanje, ali je mogoče neupravičeno uporabiti tudi stroje in naprave (npr. instaliran računalnik, kopirni stroj itd.), tako da se te stvari neopravičeno uporabijo na kraju, kjer so nameščene, ko torej nimajo več prave narave premične stvari v smislu civilnega prava. Menimo, da bi obstoječa dispozicija ob ustreznih razlagi pojma premične stvari lahko pokrivala tudi takšno uporabo, zlasti spričo dejstva, da tudi doslej praksa ni delala razlik glede kraja neupravičene uporabe npr. pri denarju, ki ga je storilec lahko odnesel in vrnil ali pa ga je porabil na delovnem mestu. Tudi pojem »uporabe« stvari postane odločilen v zvezi z razlago kvalificirane oblike tega dejanja po 3. odstavku. Uveljavlja se namreč med drugim tudi stališče, da se kot vrednost stvari v obliki species ne šteje celotna, to je nominalna oziroma prometna vrednost stvari, temveč samo vrednost porabljene substance te stvari (npr. obraba stroja, poraba pogonske energije, naziva itd.). To utemeljujejo s trditvijo, češ da se pri neupravičeni uporabi denarja (genus) uporabi celotna substanca, pri neupravičeni uporabi npr. motornega vozila, delovnega stroja, aparata (species) pa samo del substance te stvari. To stališče po našem mnenju ni sprejemljivo, ker krči pojem uporabe na porabo oziroma potrošnjo in pridaje premični stvari lastnost potrošne stvari, ki je poseben civilnopravni pojem. Če naj to stališče obvelja, bi bilo potrebno dano dispozicijo ustrezno preoblikovati.

Kaznivo dejanje neupravičene uporabe po členu 143. KZ SR Slovenije varuje uporabo družbenega premoženja samo pred napadi oseb, ki jim je to premoženje zaupano v zvezi z njihovim delom pri državnem organu, organizaciji združenega dela ali pri kakšni drugi družbenopravni osebi, ne pa tudi nasproti napadom drugih oseb, ki bodisi ne delajo v teh organizacijah oziroma družbenopravnih osebah, ali pa delajo, vendar jim te stvari niso zaupane. V praksi se ugotavlja, da so napadi takih oseb na družbeno premoženje zgolj zaradi njegove rabe vse bolj pogosti in kažejo veliko družbeno nevarnost, saj so usmerjeni predvsem na delovna orodja, stroje in sploh na agrarno in gradbeno mehanizacijo v družbeni lasti. Ti pojavi do neke mere upravičeno postavljajo vprašanje razširitve kazensko-pravnega varstva družbene lastnine tudi na take primere. Obstoječa inkriminacija iz čl. 170 KZ SR Slovenije varuje neupravičeno rabo motornega vozila v družbeni lasti, kar pa spričo ugotovljenih pojavov ne zadostuje za celovito varstvo družbenega premoženja.

V zvezi s številnimi pojavi zlorab pri odobravanju in izkoriščanju potrošniških kreditov ugotavljajo, da v praksi ni jasnih stališč glede pravne opredelitve teh dejanj. Predvsem se je uveljavilo stališče, ki večino teh dejanj uvršča pod kaznivo dejanje neupravičene uporabe. Tako so po tem stališču podani znaki kaznivega dejanja neupravičene uporabe iz čl. 143 KZ SR Slovenije, kadar npr. poslovodja prodajalne izroči posojilojemalcu, kateremu je organizacija združenega dela odobrila posojilo za nakup blaga, gotovino namesto določenega blaga v posojilni pogodbi. To se utemeljuje s tem, češ da gre tudi v tem primeru za začasno uporabo denarja iz izkupička, podobno vsem drugim oblikam, le da so pogoji vračanja denarja določeni v kreditni pogodbi. Po drugih stališčih pa stori v tem primeru poslovodja kaznivo dejanje zlorabe položaja ali pravic odgovorne osebe po čl. 133/II KZ SR Slovenije, če pri takšnem početju zasleduje neko protipravno premoženjsko korist, ki jo je na nek način mogoče opredeliti, npr. korist v tem, da na ta način ustvarja za svojo prodajalno večji promet, iz katerega izvira večji dobiček itd.

Prvemu stališču se očita, da temelji na pravno nesprejemljivi zasnovi. Posojilojemalec namreč z obroki plačuje anuitete za najeti kredit po veljavni pogodbi in z njimi ne vrača neupravičeno sprejetega denarja, temveč dolg iz pogodbe. Po tej zasnovi bi bilo dejanje neupravičene uporabe dokončano z odplačilom zadnjega obroka,

kar pa ne drži, ker je poslovodja s prodajo namenskega blaga drugemu kupcu za gotovino to gotovino že dosti prej nadomestil. Končno pa poslovodja ni izročil posojilojemalcu denarja z namenom, da ga ta vrne, saj je od njega sprejel protivrednost v obliki potrošniškega čeka, iz česar izhaja, da v času uporabe denarja sploh ni prišlo do primanjkljaja v aktivu družbenega premoženja, kar se sicer dogaja pri kaznivem dejanju neupravičene uporabe. Podobno velja pri zamenjavi bančnih čekov za gotovino, kakor tudi tedaj, ko se posojilojemalcu daje drugo blago namesto blaga iz kreditne pogodbe.

5. Težave pri razlagi pojma »protipravna premoženjska korist«

Kaznivo dejanje zlorabe položaja ali pravic odgovorne osebe iz člena 133 KZ SR Slovenije je sicer v enem delu, kjer gre za premoženjsko korist, drugotnega pomena, vendar se praksa v zadnjem času pogosto zateka prav k tej inkriminaciji, da bi našla rešitev za nekatere nove in bolj zapletene pojavne oblike poslovodne kriminalitete, in tudi za takšne oblike, ki so na meji kaznivosti ali pa spadajo med pojave t. i. neupravičenih obogatitev. Tudi statistični podatki kažejo, da se med gospodarskimi kaznivimi dejanji ta dejanja množijo. Postal je že notorno dejstvo, da povzročajo praksi prav uporaba te inkriminacije poleg tistih, ki jih povzročajo inkriminacije iz členov 132 (zloraba pooblastil) in člena 134 KZ SR Slovenije (poseben primer goljufije), največje težave posebno v primerih, ko se posamezne sestavine iz teh inkriminacij medsebojno prepletajo in izražajo z različno močjo. Poleg vprašanja o samem pojmu premoženjske koristi se postavlja tudi vprašanje protipravnosti premoženjske koristi in sicer v tem smislu, ali je za obstoj tega dejanja potrebno združiti dejanje zlorabe in protipravnosti koristi ali pa zadostuje samo dejanje zlorabe, ki samo po sebi daje nastali premoženjski koristi naravo protipravnosti. Čeprav je dikcija dispozicije 2. odstavka člena 133 KZ SR Slovenije v tem pogledu jasna, se drugo vprašanje v praksi pogosto zastavlja v položajih, ko je zloraba položaja ali pravic odgovorne osebe pri pridobivanju premoženjske koristi zvezana z nekim njenim dodatnim ravnanjem ali dejavnostjo, ki pa je po obstoječem pravu dopustna. Takšni primeri so pogosti pri dopolnilnem delu oziroma poslih, ki jih posamez-

niki opravljajo za svoj račun, pa pri tem v večji ali manjši meri izkoristijo svoj položaj odgovorne osebe, ki ga imajo v združenem delu. V zadnjem času so npr. organi odkrivanja prijavili nekaj primerov v prepričanju, da gre za takšno odgovornost, in sicer pri delu projektantskih organizacij. Primeri so si podobni, za ponazorilo pa navajamo tega:

Arhitekt, zaposlen kot odgovorna oseba v projektantski delovni organizaciji, je zlorabil svoj položaj tako, da je nekatera naročila, naslovljena na projektantsko organizacijo, odtegnil odločanju poslovodnega organa, in sam sklenil pogodbe z naročniki ter sam in za svoj račun opravil projektanske storitve z lastnimi delovnimi pripomočki in izven delovne organizacije in njenega delovnega časa. Delovna organizacija je bila prikrajšana le za posel, ki bi ji prinesel določen dobiček, za katerega je torej bila oškodovana. Nastane vprašanje, ali pomeni arhitektov zaslužek iz takšnega posla protipravno premoženjsko korist. Ker pogodbeno delo načeloma ni protipravno, se neposredno ponuja stališče, da arhitektov zaslužek ni protipraven, čeprav je v njegovem ravnanju zazreti določeno zlorabo. Ker pa je škoda v obliki izgubljenega dobička za projektantsko organizacijo element temeljnega dejanja zlorabe položaja in pravic odgovorne osebe iz 1. odstavka čl. 133 KZ SR Slovenije, se postavlja vprašanje kaznivosti storilca na osnovi te določbe. Toda ta kvalifikacija ne pride v poštev zato, ker ni ravnal z namenom pridobiti si nepremoženjsko korist, temveč očitno premoženjsko. Zakonodajec drugih republik in obeh pokrajin pa bi to dejanje vendarle lahko pokrile, ker vsebujejo njihove dispozicije kakršnokoli korist in ne samo nepremoženjsko. Pri nas bi tedaj to dejanje lahko pokrili samo z odškodninsko ali disciplinsko odgovornostjo, primer pa nam dokazuje pravilnost stališča, da je potrebno v takih primerih vselej poleg zlorabe ugotoviti protipravnost koristi za kvalifikacijo iz 2. odstavka in 3. odstavka člena 133 KZ SR Slovenije.

Da zgolj zloraba položaja ali pravic še ne daje pridobljeni premoženjski koristi značaja protipravnosti oziroma da ni z njo v vzročni zvezi, nam lahko ponazori tudi ta primer: direktor je z zlorabo položaja omogočil ustanovitev kooperantskega razmerja z zasebnim obrtnikom, ki je za delovno organizacijo izdelal določeno količino polizdelkov za določeno ceno. Pozneje je bilo ugotovljeno, da bi lahko delovna organizacija z ustreznim izbiro drugega obrtnika dosegla nižjo

ceno izdelkov, zaradi česar se izkaže, da je utrpela določeno škodo. Nastane isto vprašanje. Ali pomeni zaslužek obrtnika protipravno premoženjsko korist v celoti ali vsaj v tistem delu, v katerem je dosegel višjo ceno od drugih obrtnikov. Menimo, da noben del njegovega zaslužka ne pomeni protipravne premoženjske koristi samo zaradi direktorjeve zlorabe položaja. Razlika v tržni vrednosti njegovih storitev bi pomenila protipravno premoženjsko korist le v primeru, če bi jo dosegel v nasprotju s kakšno drugo pravno normo, npr. s civilnopravno normo laesio enormis. Toda zaradi subsidiarnosti inkriminacije, o kateri govorimo, bi v tem primeru prišla v poštev kvalifikacija iz člena 130 KZ SR Slovenije (sklenitev škodljive pogodbe).

Navedeno stališče potrjuje še primer, ki bi zaradi večje amoralnosti in zavržnosti utegnil vzbuditi pomislek. Direktor neke kamnoseške delovne organizacije je v času, ko je bil še direktor, skupaj z avstrijskim državljanom ustanovil v Velikovcu v Avstriji privatno grosistično trgovsko podjetje za kamnoseške izdelke. Z zlorabo položaja je dosegel, da je delovna organizacija ves dotedanji izvoz svojih izdelkov v Avstrijo prodala njegovemu podjetju po istih cenah, ki jih je do takrat dosegala v svojem izvozu, nato pa je sam na avstrijskem trgu te cene zvišal za okrog 20%. Menimo, da bi njegov trgovski dobiček lahko pomenil protipravno korist le v primeru, če bi njegova trgovska dejavnost tudi sicer nasprotovala kakršnikoli pravni normi v naših predpisih.

6. Neustreznost pojma »premoženjska korist«

V zvezi s pojmom premoženjske koristi, ki se pojavlja v posameznih inkriminacijah gospodarskih kaznivih dejanj, praksa bolj poudarja vprašanje ugotavljanja oziroma vrednotenja te koristi kot pa vprašanja razlage njegovega pomena. Količinsko ovrednotenje namreč ni težavno pri denarnih in naturalnih prejemnikih, pri izplačilih računov, pri črtanju dolgov, pri brezplačnih delih in storitvah v korist storilca in v drugih podobnih primerih. V teh primerih je dokaj lahko ugotoviti objektivno povečanje storilčevega premoženja ali pa preprečitev njegovega zmanjšanja, do katerega bi sicer prišlo, če ne bi storil kaznivega dejanja. V nekaterih položajih pa se premoženjska korist pri najboljši volji ne more količinsko opredeliti, čeprav je očitno, da

je storilec ravnal s takšnim namenom, oziroma da je ravnal z namenom, da si pridobi neko materialno ali gmotno korist, ki pa se ne da oceniti. Tak primer imamo npr., če pride nekdo z zlorabo svojega položaja neopravičeno do posojila. Premoženjsko korist je tukaj zelo težko opredeliti, zlasti če so obresti za tako posojilo visoke. Toda ni mogoče zanikati dejstva, da je storilec v tem primeru vendarle dosegel neko gospodarsko ali ekonomsko korist, torej takšno korist, ki jo ne moremo označiti niti za premoženjsko v smislu možnosti njenega ovrednotenja, še manj pa za nepremoženjsko v smislu inkriminacije iz 1. odstavka 133. člena KZ SR Slovenije. V praksi imamo mnogo primerov, pri katerih ugotavljamo vse znake kakega gospodarskega kaznivega dejanja z izjemo možnosti količinske opredelitve koristi, ki pa je nedvomno gmotnega izvora. Zasledovanje takšnih oblik koristi ima večkrat za posledico nastanek škode pri nekom drugem, vendar zaradi pojma nepremoženjske koristi te primere ni mogoče pokriti z navedeno inkriminacijo. Odgovorne osebe delovnih organizacij pogostokrat zlorablajo položaj, da bi delovna organizacija prišla do potrebnih deviz, do določenega materiala za proizvodnjo, do nekaterih poslov in sploh do boljših možnosti za gospodarjenje, vendar pa vse te oblike pridobivanja koristi ni mogoče premoženjsko ovrednotiti. Takšne oblike, na osnovi katerih ni mogoče opredeliti premoženjske koristi, so npr. že v dispoziciji kaznivega dejanja zlorabe pooblastil iz čl. 132 KZ SR Slovenije, zaradi česar te oblike v praksi ne prihajajo do izraza. Tako si ni mogoče predstavljati, na kakšen način bi lahko neka delovna organizacija pridobila protipravno premoženjsko korist z oblikovanjem nedovoljenih deviznih skladov v tujini. V praksi so v tej zvezi znani edino primeri ustvarjanja deviznih fondov v tujini z namenom nabave nujno potrebnega reprodukcijskega materiala, mimo naših deviznih in uvoznih predpisov. Ravnanje v teh primerih ni motivirano s pridobitvijo protipravne premoženjske koristi, temveč zaradi potreb gospodarjenja. Zaradi tega se v praksi vse bolj uveljavlja prepričanje, da je pojem premoženjske koristi, ki se ga vsa jugoslovanska zakonodaja oklepa v inkriminacijah kaznivih dejanj, v resnici v svoji vlogi dokaj zastarel ter ne more zadostiti potrebam sodobnih zvrsti poslovne kriminalitete. Zaradi tako ozkega pojmovanja posledice nekaterih gospodarskih kaznivih dejanj se v praksi preganjajo nekatere družbi manj nevarne oblike pred-

vsem zaradi možnosti opredelitve posledice, opušča pa se kazenski pregon družbi nevarnejših dejanj s področja gospodarske kriminalitete, ki se navadno skriva v pojmu »koristne malverzacije«.

7. Pomembna praznina v kazenskih določbah

Skoraj množičen pojav kaznivih dejanj izdaje nekritega čeka iz čl. 172 KZ SFRJ je v zadnjem času posebej zavzel kazenskopravno prakso, zato je prav, da ga tudi tukaj omenimo. Čeprav je ta pojav s kriminološkega vidika zanimivejši in bolj problematičen, nakazujemo le dva pravna problema. Gre za vprašanje uporabe kvalifikacije po 2. odstavku tega člena in za vprašanje pokritja materialnega falsifikatorja čeka. Splošna ugotovitev je, da se je praksa preširoko usmerila na kvalificirane oblike zaradi poenostavljenega gledanja na dokazno problematiko in ker je prezrla kriminološke vzroke tega pojava, ki se nanašajo zlasti na osebnost storilcev teh kaznivih dejanj. Pri storilcih teh dejanj gre namreč večinoma za delovne ljudi brez kriminalne preteklosti, ki so ravnali bolj z namenom pridobivanja določenega kredita kot z namenom prisvajanja. To problematiko bo odslej mogoče krčiti spričo ustavno-sodne odločitve, po kateri sme banka, ki tukaj nastopa kot oškodovanec, izključiti protipravnost za ravnanje v vseh tistih primerih, ko je tekoči račun izdajatelja čeka prekorajšen do višine 10 000,00 din. Pomembna pa je ugotovitev, da nova normativna ureditev blažje obravnava materialnega falsifikatorja čeka. Slovenski kazenski zakon namreč v svojo dispozicijo kaznivega dejanja ponarejanja listin po čl. 186 ni sprejel prejšnje ureditve, po kateri je tak storilec odgovarjal po strožji penalizaciji. Nekatere druge republiške zakonodaje so to uredile tako, da so prevzele ureditev iz prejšnjega kazenskega zakonika. Ker novi kazenski zakon SFRJ v svojem posebnem delu materialnega falsifikatorja čeka ne urejuje, se izkaže, da je materialni falsifikator v strogosti penalizacije izenačen z izdajateljem čeka, zoper katerega je danes v praksi usmerjena večina kazenskih postopkov.

8. Sklep

Navedeni problemi, ki smo jih nakazali v zvezi z nekaterimi sodobnimi oblikami gospodarskih kaznivih dejanj v najožjem smislu, seveda niso edini, ki se v pravosodni praksi dnevno kažejo pri uporabi inkriminacij s tega področja. Dosti problemov je neposredno zvezanih z uporabo splošnih institutov kazenskega prava, na primer z vprašanjem krivde, odgovornosti za hujšo posledico, z vprašanjem dejanske in pravne zmote, zlasti v zvezi z uporabo blanketnih predpisov, s problemi razlogov, ki izključujejo protipravnost, in drugimi. Ti problemi bi bili potrebni posebne pozornosti v gospodarskokazenskem pravu in bi se morali poglobljeno ter sistematično proučevati, kajti gospodarska dejavnost, ki je po svoji naravi zvezana s tveganimi odločitvami, in obnašanje subjektov je pogosto odvisno od možnosti gospodarskega življenja in funkcioniranja gospodarskega sistema kot celote. Le z ustreznim poglobljenim proučevanjem te problematike in zlasti z ustreznim izobraževanjem pravosodnih delavcev tudi v tej smeri bi več prispevali k temu, da bi se kazensko pravo v gospodarstvu uveljavljalo v družbeno potrebnem in nujnem obsegu.

Uporabljena literatura

1. Bavcon, Ljubo: Dileme in razvojne težnje jugoslovanskega kazenskega prava, *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 27/1976, št. 3, s. 161—170.
2. Bavcon, Ljubo: Nekatere značilnosti kazenskega zakona SR Slovenije, *Kazenski zakon SR Slovenije*, ČZ Ur. l. Slovenije, 1977, s. 15—64.
3. Kobe, Peter: Gospodarska kazniva dejanja v veljavnem kazenskem pravu in potrebe po reformi glede na razvoj gospodarskega sistema, *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 25/1974, št. 4, s. 247—263.
4. Pihler, Stanko: Osnovni problemi in možnosti deliktne pravne zaščite društvene svojine, *Pravni život*, 1978, št. 12, s. 25—33.
5. Pihler, Stanko: Družbena zavest in gospodarska kriminaliteta, *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 30/1979, št. 1, s. 15—22.
6. *Kazenski zakon socialistične republike Slovenije* ČZ Ur. l. Slovenije, Ljubljana 1977.
7. *Kazenski zakon Socialistične federativne republike Jugoslavije*, ČZ Ur. list SR Slovenije, Ljubljana 1977.

UDC 343.211.2:343.53

Adequacy of Provisions Related to the Appearance of Some New Phenomena

Požar, Dušan, Master of Science, Substitute to the Public Prosecutor, Higher Public Prosecutor's Office, Maribor

The problems of economic crime have always been topical in our criminal justice practice and have merited special attention. The appearance of some new forms of economic crime recently met with by law enforcement and sentencing agencies raises the question whether existing offences incriminated by the penal codes of SRS and SFRJ are still functional. In practice numerous examples indicate that certain incriminations are not adequately formulated, but contain out-of-date terminology and cause frequent interpretative difficulties. For all these reasons it seems that tendencies towards new incriminations reflect these imperfections rather than the appearance of some new forms which only appear to exist. The use of incriminations causing the most difficul-

ties are criminal offences of unauthorised use and of misuse of office or powers, containing such problematic terms as »use«, »unlawful property benefit«, »property benefit« and »non-property benefit«.

The estimation of whether some negative phenomenon appearing in economic life is new in a sense that can not be, according to legal rules, ranged among any of the existing incriminations, yet merits punishment, must be complex and keeping with contemporary knowledge about the possibilities and aims of criminal law. It must be based above all on comprehensive and systematic phenomenological research into economic offences which so far has not been carried out.